

บทคัดย่อ

การศึกษาศูนตรียภาพท้องถิ่นผ่านศิลปกรรมลีนไช ภายใต้ปรากฏการณ์ประชานิยม เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive) และ เชิงประวัติศาสตร์ (Historic) เป็นการศึกษาจากเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มศิลปินลีนไช นักวิชาการ พระสงฆ์ ปราชญ์พื้นบ้าน ที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมลีนไช และกลุ่มประชาชนทั่วไป ที่อยู่ในเขตพื้นที่ อีสานกลาง คือ จังหวัดขอนแก่น ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ที่ปรากฏศิลปกรรมลีนไชมากที่สุด โดยศึกษาศูนตรียภาพจากศิลปกรรมลีนไช ๕ สาขา ประกอบด้วย จิตรกรรม หมอลำลีนไช หนังสืประโมทัย คนตรี และนาฏศิลป์ อีกทั้งจะได้ศึกษาปัจจัยความนิยมของประชาชนที่มีต่อศิลปกรรมลีนไชอีกด้วย

การศึกษพบว่าศิลปกรรมลีนไชเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมจากวรรณกรรมลายลักษณ์ มาเป็นรูปแบบศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ อันเกิดจากความนิยมในวรรณกรรมลีนไชมาแต่ครั้งอดีต เพราะเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางวรรณคดี แฝงคติธรรม คำสอน ผสมผสานความสนุกสนานในเนื้อหาการผจญภัยตามโลกแห่งจินตนาการของกวี ศิลปินพื้นบ้าน ได้สะท้อนสุนตรียภาพในรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามความนิยมของท้องถิ่น ซึ่งปรากฏคุณค่าที่เกิดจากองค์รวมของการสร้างสรรค์ศิลปกรรม ด้วยกัน ๒ ระดับ คือ

๑. ระดับโลกุตระ เป็นสุนตรียภาพ เน้นคติธรรม (สว่าง สงบ สะอาด) คือภาพเขียนลีนไชบนฝาผนังสีม เพื่อให้ผู้ชมได้ระลึกในข้อธรรม และการปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ

๒. ระดับโลกียะ เป็นสุนตรียภาพ เน้นความบันเทิง ประกอบด้วย หมอลำลีนไช หนังสืประโมทัย นาฏศิลป์ และคนตรี ซึ่ง เป็นศิลปะเพื่อมวลชน สร้างให้เกิดความนิยมในท้องถิ่นนั้นๆ

สุนตรียภาพท้องถิ่นเป็นสุนตรียภาพแบบผสมผสานที่ไม่สามารถแบ่งแยกขาดออกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง เป็นสุนตรียภาพทางอารมณ์ จินตนาการ และทัศนคติแบบชาวบ้าน ซึ่งใกล้ชิด วิถีธรรมชาติ ในกรอบของศาสนา ดังนั้นศิลปกรรมลีนไช ได้ให้รสสัมผัสทางสุนตรียภาพในแบบ เรียบง่าย บริสุทธิ์และสัมพันธ์กับชีวิต คอง ประเพณี ที่รับเชื่อกันมาอย่างเนบแน่น

ความนิยมที่เกิดขึ้นในศิลปกรรมลีนไช ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยสัมพันธ์ กับ “รสนิยม” ของชาวบ้านในท้องถิ่นอีสาน แต่หลังปี พ.ศ.๒๕๐๐ ความนิยมในศิลปกรรมลีนไชสาขา หมอลำก็ได้ลดน้อยถอยลง หลงเหลืออยู่เพียง หนังสืประโมทัย ซึ่งใช้กลยุทธ์การปรับตัวให้เข้ากับความนิยม มี ร้อง เต้น และคนตรีตามสมัยนิยม แต่ไม่เน้นตัวบท ในด้านจิตรกรรมไม่มีการนำมาสร้างชิ้นใหม่ ส่วนรูปแบบนาฏศิลป์ และคนตรี ลายสังข์ศิลป์ชัย ได้มีการสร้างชิ้นใหม่ ซึ่งไม่ใช่ศิลปกรรมแบบท้องถิ่น แต่เป็นการประยุกต์ให้เข้ากับการเรียนรู้ร่วมสมัยในระบบสถาบัน เช่นเดียวกับศิลปินร่วมสมัยรุ่นใหม่ได้เห็นความสำคัญในศิลปกรรม และคุณค่าที่มีในอดีตมาสร้างสรรค์ใหม่ อย่างในงานจิตรกรรมร่วมสมัยของศิลปินรุ่นใหม่

และแม้ว่าความนิยมในศิลปกรรมศิลปะได้ลดน้อยถอยลง แต่คุณค่าในศิลปกรรมศิลปะยังสามารถนำมาเป็นสาระเพื่อการเรียนรู้ ด้วยกระบวนการ 4 ขั้น คือ อนุรักษ์ ฟื้นฟู ตัดแปลง และสร้างใหม่ ซึ่งสามารถนำไปบูรณาการตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ ให้เหมาะกับสังคมร่วมสมัยต่อไป...

คณะผู้วิจัย

๒๕๔๕